

Een duik in de Onstwedder familienamen

In één van de voorgaande artikelen heeft de heer Hiskes duidelijk gemaakt, dat vele Onstwedder boerengeslachten - de vroegere eigenerfden - al van oudsher via meerdere takken in hun stambomen aan elkaar verwant zijn. In alle gevallen gaat het daarbij om families met namen, die in Onstwedde meerdere eeuwen in gebruik zijn geweest. Soms kunnen we zelfs zeggen, dat het families betreft wier namen we als typisch Onstwedders kunnen aanmerken. Bijvoorbeeld Huiges en Wilzing. Ook zagen we in het vorige artikel, dat als verduidelijkende toevoeging vrij algemeen gebruik gemaakt werd van de naam van de vader. Wubbe, de zoon van Hilvert Koijelers, werd aangeduid als Wubbe Hilwerts Koijelers en Jantje, de dochter van Jan Hiskes, ging als Jantje Jans Hiskes door het leven.

Op zich is dat een wat vreemde zaak, omdat bijvoorbeeld de familienaam Hiskes eigenlijk ook al betekent "zoon/dochter van Hiske". Trouwens de uitgang -ing bij de namen van vele, oude boerengeslachten uit Onstwedde en omliggende gehuchten betekent oorspronkelijk eveneens "zoon van". Wilzing/Wilting betekent dus in wezen "zoon van Wilt", Huitzingh "zoon van Hoitze" (de voornaam Hoitze is evenals vele andere grotendeels verloren gegaan), Aising "zoon van Aike of Aise", etc.

De oorspronkelijke betekenis van deze namen is evenwel verloren gegaan, omdat men er in de Middeleeuwen al toe over ging om de naam van de toenmalige bezitter te verbinden aan de erfplaats, de erfhoeve. Harm Luringh (wat dus eigenlijk betekent Harm, de zoon van Luurt), eigenaar van een erfplaats in Wessinghuizen, bewoont de erfboerderij " 't Lu(i)ringh"; Dethmer Aissingh woont op " 't Ayssingh" in Ellersinghuizen. Zo komen we bijvoorbeeld eveneens tegen " 't Jacobs" in Veenhuizen, " 't Rensingh" in Wessinghuizen, " 't Oling" in Onstwedde en " 't Altingh" in Ellersinghuizen.

In een volgend stadium zien we hoe de naam van de erfhoeve als vaste familienaam wordt opgevat. Sommige families gaan nu hun naam aanpassen aan de heersende mode.

Het geslacht "Ter Marsche" wordt bijvoorbeeld Maarsingh en de nazaten van Boelle Wilckes ter Höfte gaan Höfting heten. Teneinde de vader in de naamgeving toch een plaats te geven, krijgen we vervolgens de combinatie: voornaam - vadersnaam - naam van de erfplaats, of als u wilt, vaste familienaam.

Let wel, het ging hier steeds over de eigenerfden.

Degenen, die geen erfplaats bezaten, duiden we in 't algemeen aan als de "niet-eigenerfden". Dat waren de keuter-boeren, de ambachtslieden, de kooplui, de schoolmeesters, enz. Ook bij hen bestond - waarschijnlijk al sinds onheuglijke tijden - de gewoonte om aan hun voornaam die van hun vader te verbinden.

Jan, de zoon van Harm, wordt dus Jan Harms of Harmsz.; zijn zoon Harm heet dan weer Harm Jans, Jansz. of Jansen. Bij de meisjes gebeurde precies hetzelfde. Typisch is, dat we bij de niet-eigenerfden niet de -ing uitgang tegenkomen, die toch dezelfde betekenis had. De -ing-uitgang is trouwens wel veel ouder dan de -s-uitgang.

De niet-eigenerfden bezaten geen erfplaats en konden dus ook de naam van die erfplaats niet als vaste familienaam aannemen. We kunnen nog beter zeggen: door het voortdurend wisselen van de vaders-naam konden in het begin bij de niet-eigenerfden helemaal geen vaste familienamen ontstaan. Dat deze regel toch in zijn algemeenheid niet opgaat, wordt bewezen door het voorkomen van vaste familienamen als Tammes, Sijmens, Migchels, Rijckx, Meems, Hids en Huges, al vóór 1600. In veel gevallen betreft het hier evenwel families, die op de een of andere manier erfgezetten zijn geworden. Ze hebben juist daarom misschien zo'n vaste familienaam willen hebben, net als de erfgezetenen-van-geboorte. Het erfgezetene-zijn gaf immers aanzien, macht, status, en bij die status hoorden de status-symbolen. De vaste familienaam zal zo'n status-symbool geweest zijn.

Mogelijk is dat één van de oorzaken voor de neiging, die bij de niet-eigenerfden ontstaat om ook een vaste familienaam aan te nemen. Zo omstreeks 1700 zien we namelijk meer en meer een toevoeging achter de vadersnaam geplaatst worden. Het zou echter overdreven zijn om het voor te stellen alsof die toevoegingen allemaal een streven naar een hogere status tot uitdrukking willen brengen. Sommige namen wekken eerder de indruk van bijnamen, soms zelfs spotnamen.

Over deze bijnaam-toevoegingen willen we 't in het bestek van dit artikel hoofdzakelijk hebben. Vele van deze toevoegingen zijn namelijk, hoe verschillend ook van aard en van aanleiding voor ontstaan, ook na 1811 als officiële achternaam blijven bestaan. Uit 1811 dateert immers - zoals velen zullen weten - de verplichting om een vaste familienaam aan te nemen. Op bevel van Napoleon werd toen het Register van de Burgerlijke Stand ingevoerd, en werden de pastors (predikanten) van de kerspelen ontslagen van hun taak aantekening te houden van geboorten, huwelijken en sterfgevallen. (N.B. De pastors zullen op hun manier hun best wel hebben gedaan, maar ze waren soms verdraaid simpel in hun omschrijvingen. Wat bijvoorbeeld te zeggen van de notitie uit 1697, waar we lezen dat "Heije tot Smeerling zijn dogter Engeltien" laat dopen. Na veel onderzoek wordt 't duidelijk, dat het om een Heije uit het geslacht Horlings gaat). Deze verplichting om een familienaam te moeten hebben stuit vreemd genoeg op veel verzet: ruim 10 jaar later verschijnt er nog een aanmaning van de Regering, waarin om een stipter nakomen van de maatregel wordt verzocht.

Vreemd genoeg, omdat velen al vóór 1811 op min of meer spontane wijze in het bezit van een familienaam waren geraakt, zoals we zoëven al aanduidden.

In dit artikel willen we proberen iets meer licht te brengen in de ontstaanswijze van de erfelijke familie-namen bij de niet-eigenerfden, vóór 1811. We hebben hiervoor eens geen gebruik gemaakt van de kerkelijke doop- en huwelijksboeken, maar van kasboeken van de kerkvoogdij en de diaconie van de Nederlands Hervormde Kerk te Onstwedde uit de eerste helft van de 18e eeuw. De administrerende kerkvoogden en diakenen stonden immers nog iets meer dan de predikanten midden in het gewone, alledaagse leven en we mogen derhalve aannemen, dat de door hen gebezigde naamgeving ook uit dat alledaagse leven stamt. Daarnaast gebruikten we een tweetal artikelen van de heer M. van der Woude over Westerwoldse familienamen, die verschenen zijn in de "Groninger Volksalmanak".

We hopen, dat we vele Onstwedders die in hun familienaam geïnteresseerd zijn met de neerslag van de door ons gemaakte notities een plezier hebben kunnen doen.

Als we dan allereerst eens gaan kijken, waarom men er toe overging om vaste toevoegingen achter de vadersnaam te plaatsen, dan moeten we vaststellen dat behalve het streven naar een hogere status, het vooral de noodzaak om personen duidelijk van elkaar te kunnen onderscheiden is geweest, die aanleiding gaf tot het geven van deze toevoegingen. Wat bijvoorbeeld te doen, wanneer er omstreeks 1750 liefst een stuk of vijf personen in Onstwedde rondlopen met de naam Jan Jans? Een extra-toevoeging lijkt gewenst, hetgeen dan ook gebeurde. Toevoegingen, die in veel gevallen, de grondslag voor thans in gebruik zijnde familienamen vormden.

a) Allereerst schijnt het gebruikelijk te zijn geweest om achternaam-toevoegingen te geven, die ontleend waren aan het uiterlijk. In 1784 woont in Onstwedde Geertje Jans Dik, een vrouw die haar naam bepaald niet aan een gebrek aan ponden te danken zal hebben gehad. In 1769 lezen we van Jan Jacobs Krol. Deze naam komt in onze streken ook voor als Krul en we mogen aannemen dat de haardos van de betrokkene bepalend is geweest voor de toevoeging achter de vadersnaam. In 1737 ontvangen de kerkvoogden van "Beeren Kleen" 3 stuivers voor "een voer Leem"; in 1765 maken we kennis met Yan Harms Klein. Al in 1670 komt in Onstwedde de naam Dun of Dunn voor. In 1716 is er sprake van Mans Dunes, hetgeen de indruk wekt, dat er een voornaam "Dune" is geweest. De gebruikelijke (vaders)-familienamen eindigend op -s of -es zullen hier hun invloed hebben gehad. (Alsmede de persoonlijke voorkeur van Kerkvoogd Hans Karskens).

De administrerend kerkvoogd ontvangt in 1737 "wegens het setten van ijmen" van Jan Dun, 3 gulden en 14 stuivers; dezelfde persoon betaalt in 1743 zijn "Kercken Rogge" en heet dan Jan Mans Dun. U ziet dat de achternaam-toevoeging blijft, ook bij het wisselen van generatie. Bij de familie Dun lijkt deze gang van zaken overigens niet zo vreemd te zijn, omdat we dit geslacht al in 1678 tegenkomen bij de Onstwedder eigenerfden en de reeds genoemde status-overweging van invloed zal zijn geweest. Uit de ons ter beschikking staande gegevens krijgen we echter aan alle kanten de indruk, dat Jan Mans Dun omstreeks het midden van de 18e eeuw de Onstwedder logementshouder en herbergier is geweest; wel een man met invloed trouwens. In 1741 komen we nog tegen Wilmen "die Gris", die 6 gld. en 16 st. krijgt "voor een olde plaatte".

- b) De karaktereigenschappen van iemand, waren natuurlijk ook een dankbaar gegeven om daaruit een toevoeging te fabriceren. Zo ontmoeten we in 1750 in een lijst van "Ontfank van Die Besettinge van die nieuwe schoole" (= een soort hoofdelijke omslag voor de te bouwen nieuwe school), onder "Die namen van Die geregte" (= de gerechtigden, voor het merendeel eigenerfden) een zekere Roelf Jans Drok. Op de bijbehorende lijst van "Diegeene die vrijwilligh Tot maeken van Een nieuwen schoele hebben geven" komt Jan Roelfs Drok voor, kennelijk een zoon van eerstgenoemde. Mogelijk gaat het hier om de Wessinghuizer familie Roeleffs, die daar in 1674 bij de eigenerfden voorkomt, maar dan nog zonder vaste familienaam. Weer een familie die oorspronkelijk niet-eigenerfde was?
Een geslacht, dat duidelijk niet bij de eigenerfden behoorde, maar toch al vóór 1811 een blijvende toevoeging achter de vadersnaam kreeg, is dat van de Wakkers. In 1794 komt in Onstwedde voor Jan Roelfs Wakker; de stamvader van de huidige Wakker-familie?
- c) De gewoonte om iemand te noemen naar de plaats, waar hij of zij vandaan kwam, was erg algemeen. We zagen dat ook al bij de eigenerfden, die als vaste familienaam de naam van hun erfplaats kregen/aannamen. Ter illustratie van hetzelfde verschijnsel bij de niet-eigenerfden slaan we weer het kerkvoogdij-kasboek op. In 1752 ontvangt kerkvoogd Freerk Harding "die huire van Die kerkenstoelen"; in de lijst die dan volgt treffen we o. a. aan "Antke op die Laane" en "Albert Bij die Wegh".

Volgens Van der Woude woont in 1769 in Onstwedde "Hillechien Albers bij de Weg" en ook hier wordt weer duidelijk, dat toevoegingen die in eerste instantie voor alle duidelijkheid zijn gegeven, de mogelijkheid tot het ontstaan van een erfelijke familienaam in zich bergen. In 1693 houdt "Harm bij 't Veen" zijn zoon Tonjes ten doop. In 1724 ontvangt "Derck Hermans ten Barge" een gulden en elf stuivers, soo hij hadde verdint met glaasen te verbeteren in die schoole en in mesters Huis".

We permitteren ons in dit verband nog een klein uitstapje naar de familienamen van de eigenerfden. In 1746 komen we tegen Klaas Jans Foller, die kennelijk dezelfde is als de in 1749 genoemde Klaas Jans Wupping. In 1752 ontvangt de kerkvoogdij vervolgens een bijdrage van Klaas Jans Ter Wupping en van Willem Heijs Ter Wupping; alsof de zaak nog niet onduidelijk genoeg was, komen we vervolgens in 1768 dezelfde persoon weer tegen als Klaas Jans Folders. . . . . In elk geval weten we nu, hoe de huidige familienaam Volders tot stand is gekomen.

Een lijst met bijdragen voor de verbetering van de kerktoren, vermeldt in 1737 de naam "Jan Kampt", in 1745 is het geworden "Jan Camp" en in 1748 wordt de toevoeging opnieuw gewijzigd in "Jan Ten Kamp". De verbinding met "De Kaamp", tussen Onstwedde en Smeerling, ligt voor de hand.

Zou "Nanne Spijckmans", voorkomend in 1668 en in 1738 en erfgezetene op de erfhoeve "De Spijcker", aan het Spijckdiep gewoond hebben?

"Harmen in die Walster" zal op 17 juni 1736 wel een voer leem gehaald hebben voor z'n hoeve in Ter Walslage. En wat dunkt U van "Steeren Borger" (1750)? Dat "Steeren" hier als voornaam moet worden opgevat, lijkt ons iets te veel van het goede; we zullen 't maar op een "grapje" van kerkvoogd Hindrik Hiddes houden.

- d) De toevoeging, die het allermeest gebruikt werd, was wel die waarin het beroep, het handwerk van de betrokkene tot uitdrukking kwam. Dat juist deze soort van toevoegingen veel voorkwam, is best te begrijpen. Ten eerste kwam op deze manier het duidelijkst het verschil tussen wel- en niet-eigenerfden tot uitdrukking en ten tweede ontmoet men elkaar in de dagelijkse gang van het leven meestal in de functie, het beroep, dat men uitoefent. Zo kregen in het bijzonder de lieden, die een beroep hadden, dat hen erg vaak in contact bracht met verschillende mensen, al gauw een toevoeging achter hun naam, die direkt of indirekt een aanduiding was van hun dagelijkse "affect".

In verscheidene gevallen is deze toevoeging er zelfs oorzaak van, dat de gewoonlijk als achternaam gebruikte naam van de vader, volledig verdwijnt. De 18e eeuwse kerkvoogden helpen ons aan voorbeelden. In 1729 wordt "an Roelf Albers Kremer betaelt Elf stuiver wegens geleverde spijckers en duickers toe die kerckenglasen". Een tijdje later wordt volstaan met de aanduiding "Roelf Kremer". We komen de vader Albert Kremer in de jaren 1731 - 1733 trouwens nog wel ettelijke keren tegen. De reden, dat zijn naam zo vaak genoemd wordt, is echter niet om over naar huis te schrijven: de kerkeraad maakt zich ernstig zorgen over zijn "voortdurende en buitensporige dronkenschap". Deze familie Kremer is koopman, (mars)-kramer geweest en heeft Onstwedde blijkbaar als vaste woonplaats uitgekozen, getuige de aanhoudende zorgen van de kerkeraad.

Een voorbeeld, dat zonneklaar bewijst dat de personen, wier naam van een toevoeging werd voorzien, daarmee zelf ook volledig akkoord gingen, zien we als kerkvoogd Else Boeles Halm in 1745 noteert: "betaelt an Kerneljus Smit 2 guld. en 6 st. voor ijsderwerk, dat tot de pastorie en kostoorie gekomen is". Genoemde smid Smit ondertekent deze uitgave in het kasboek bij wijze van kwitantie met "Cornelius Jans Smit".

De ruiten van de kerk, de pastorie en de school sneuvelden rond het jaar 1740 opvallend vaak. Met de regelmaat van de klok komen we in die tijd tenminste de naam tegen van "Jan Luitjes Glaasemaker" uit Nieuw Pekela, ook wel aangeduid als "Jan Glaasker" (1744) of "Mester Jan Luitjes Glaasker" (1745). Hij ontving dan telkens weer een paar gulden, die "hij verdient hadde an die kerkenglasen en die glasen die gekomen zijn tot die schoele". Dat deze glazenmaker nog niet erg gewend was aan zijn achternaam-beroepsaanduiding blijkt uit 't feit, dat hij kwitanties ondertekent als "Jan Luitjens".

Het aloude beroep van ketellapper herleeft, wanneer kerkvoogd Wubbe Bruining in 1736 schrijft: "Nog ontfangen van mester Jan Jans Keetelker die somma van 2 gulden voor dat koper dat bij die Tooren is overbleeven".

In 1746 ontmoeten we een zekere Aikke Herberg, die drie gulden betaalt "vanweggen Herberg kinderen". Het wordt niet duidelijk over wat voor kinderen het hier nu eigenlijk gaat; mogelijk zijn de drie gulden voor de kerkvoogdij een bedragje uit een erfenis en wordt het geld betaald door een broer van de gestorvene, iets dat we wel vaker tegenkwamen. Als dat inderdaad zo is, dan vervult de toevoeging-achternaam hier al een enorm belangrijke functie, omdat bij de kinderen zowel de voornaam als de vadersnaam van de erflater zijn weggelaten.

Bij de uitgaven-afdeling van het kasboek komen we in 1747 nog tegen "Betaelt an Roelfin Jans Herberg vanweggen een verbudde (???) zak, zeeven stuiver". De naam "Herberg" komen we nadien nergens meer tegen.

Nog een naam, die even plotseling opdoemt als weer verdwijnt vinden we in 1752. "Den 17 maay is van Jan Berens Weellendreyr ontfangen van een zitplaatse in die kerk 7 stuiver" en iets verderop "Jan Berens Weeldreyr". Waarschijnlijk hebben we hier te doen met wat wij zouden noemen een stelmaker. De verwantschap met de nu nog in onze streken in gebruik zijnde familienaam "Wieldraaijer" ligt voor de hand.

Zou Onstwedde in het verleden ook zijn eigen (bier?)-brouwer gehad hebben? In 1743 komen we tegen "ontfangen voor een zitplaatse van Harm Brouwer..."; in 1750 heet hij vollediger Harm Harms Brouwer. En in 1762 kwamen we tegen: "Op 1 November het imegelt gedeelt in De brouwer Harmen Albers zin huis en Daer hebbe ik Als kerkvogt ontfangen de zomma van twe en viftig guldens en vier stuiver en vier duit". We mogen aannemen, dat het "imegelt" o. a. wegens "des brouwers nat" gedeeld werd in "des brouwers huis"... Typisch is trouwens dat beide genoemde Brouwers na 1762 niet meer voorkomen. Wel vonden we nog ene "Jan Brouwer", die "in Junimaant 1768 hondert gulden op Rente" krijgt van kerkvoogd Elze Boeles Halm", omdat ik "- zo schrijft Elze-" de man ben om het te betalen".

Mogelijk is de konkurrentie van een familie, die voor het eerst opduikt in de boeken in 1752, de Brouwers te veel geweest. Een familie, die een huis bezat, waarin vergaderd kon worden, waarin het "ijmegelt" gedeeld kon worden, waar "pampir" gekocht kon worden, waar ook "jannever" te halen was, een huis dat bijv. gebruikt is "toe de verkoopinge van het Pasterieholt"... (1765). We bedoelen de familie Sijmen Harms Straat, later Stratingh, café-houder en koopman te Onstwedde.

In hetzelfde jaar 1752 is er trouwens, ondanks Stratinghs konkurrentie, nog een aantal handelaren in van alles en nog wat, actief in de Onstwedder contreien. Handelaren in "lakmoes, vaten, koffij, tee, jannever, brandewijn, hosen, linnen, spikers" enz. Daar waren bijvoorbeeld Jan Jans Kremer en Jan Jans Kopman, mogelijk een en dezelfde persoon met een variabele achternaam. (Moeilijk bleef 't toch al met die hele rij Jannen Jans: behalve de genoemde Kremer en Kopman, vonden we in ongeveer dezelfde periode Jan Jans Steenholt, Jan Jans Keetelker en Jan Jans Die oude). Volgens Van der Woude, in z'n al genoemde artikel, behoorden de Kremers zeer waarschijnlijk allen tot het geslacht van de Strathe of Stratinghs, een Westerwolds geslacht van louter kooplui.

Zegel van de droste van Wedde
(Akte uit het archief Hesse)
(Foto Rijksarchief Groningen)

Van der Woude heeft in 1773 in Onstwedde nog vermeld gevonden Geert Harms Kremer. Wij vragen ons af, waarom deze Stratingh dan daar plotseling weer Kremer heet.....

In 1754 vonden we: "An De kopman Hinderk Post tot Winschot bitalt.....".

Zeer waarschijnlijk hebben we hier te maken met een koopman, die tevens dienst deed als postbode, en poststukken meenam naar Winschoten. Vanaf de "Hoge Brugge" in Winschoten had men namelijk snelle, goede verbindingen (o.a. per "snikke") met Groningen, Oost-Friesland, enz.

Maar er waren meer rondreizende kooplui, die Onstwedde in hun handelsroute hadden liggen "De kopman Jan Struen" (spreek uit: struun) ontvangt in 1762 "voor varve en oli 16 stuiver" (vgl. het werkwoord struinen = rondzwerven).

En van de "kopman Jan Grijse" wordt in 1763 "een staande plaatte gekogt, en dat voor 6 guldens en dartin stuiver". Zou hij een zoon van "Wilmen die Gris" zijn?

Het beroep van kuiper (= vaten- of tonnenmaker) is anno 1977 zo goed als uitgestorven. In familienamen leeft de kuiper echter nog, in tal van variaties: Kuiper, Kuper, Küper, Kupers, Kuperus of Keuper. Ook in de 18e eeuw komen we Kuiper al als familienaam tegen en weer kunnen we er wel zeker van zijn, dat het in eerste instantie ging om een beroepsaanduiding, toegevoegd om personen met dezelfde voornaam en dezelfde vadersnaam duidelijker van elkaar te onderscheiden.

In 1747 lezen we: "An Albert Kuiper op Reken betaalt ses gulden" en de kuiper ondertekent met "Albert Jans Kuiper". In 1750 ontmoeten we tevens Harm Albers Kuper, mogelijk een zoon van de eerste. Het verschil in schrijfwijze behoeft niet noodzakelijk op een andere familie te wijzen, want een nieuwe administrateur bracht ook dikwijls een "nieuwe" schrijfwijze in de boeken. Zo komen we in de diaconie-boeken over verschillende jaren steeds weer een koopman in "bonte Doeken" tegen, die de ene keer wordt omschreven als "Jan Bontdrager", een tijdje later als "Jan Bontker" of "Bonker", en weer iets later als "Buntker" of "Bunker".

In de al eerder genoemde lijst van vrijwillige giften voor de nieuwe school (1750), kwamen we eveneens tweemaal de naam Geert Meuwes tegen. Wie is wie? Geen probleem: de eerste draagt geen toevoeging, de tweede krijgt iets extra's en wordt: Geert Meuwes Borgemeester. Het vinden van de herkomst van deze toevoeging is iets minder gemakkelijk. Burgemeesters in de huidige betekenis kende Onstwedde in die tijd nog niet; dat kwam pas in de Franse tijd, toen Abel Boels, als eerste, eerste burger werd. We zullen bij deze "Borgemeester" eerder moeten denken aan een of andere (beheerders?)-functie op de burcht van Wedde.

In 1737 kwamen we ook nog tegen "Geert Meuwes Sniders", een plaatselijke kleermaker.

In bijna elke boerschap kwam, nog niet zo heel veel jaren geleden, een scheper (= schaapherder), een koeheer en een osseheer voor. Ook deze drie functies kwamen we regelmatig als toevoeging achter de normaal gebruikelijke naamsaanduiding tegen. In 1737 is er in Onstwedde sprake van "Wubbe Jans Koeheerde"; in 1743 zonder meer van Wubbe Koeheerde. Jacob Osseerde komt al voor in 1702, terwijl de kerkvoogd in 1738 schrijft over "Roelf Osseheerde", in 1746 nader aangeduid als "Roelf Osseheerde in Glete"; in 1750 komen we dan ook nog tegen "die Osheerde op Die Bargh". Van "Harm Schepers" wordt al melding gemaakt in 1689; de variatie "Schepers Harm" kwam eveneens voor. In 1745 vonden we nog "Jan Roelfs Scheper". Het is opvallend, dat de familienaam "Scheper" in Onstwedde ook heden ten dage sterk vertegenwoordigd is, terwijl "Os-" en "Koeheerde" als familienaam in 't geheel geen ingang heeft gevonden.

Toen we in 1736 de naam "Hindrik Meijer" zagen staan, dachten we haast vanzelfsprekend aan iemand, die in z'n kwaliteit als "meijer" (= huurder) een boerenplaats bewoonde. Vreemd genoeg echter staat de man te boek als "die timmerman Hindrik Meijer" en enig verder zoeken bracht ons tot de conclusie, dat dezelfde persoon bedoeld moet zijn als de in 1735 genoemde "Hindrick Timmerman". Vanwaar dat "Meijer" hier nu komt is onduidelijk. Mogelijk dat de vader een "echte" meijer Meijer was en dat de zoon eenvoudig vaders toevoeging-achternaam erfde. Als variaties op "Meijer" kwamen we tegen: Raemeijer, Niemeijer en na 1800 Speelmeijer.

We zullen deze duik in de oud-Onstwedder familienamen afronden met een kleine bloemlezing van hetgeen verder nog werd gevonden. Hoewel de opgesomde namen, behoudens enkele uitzonderingen, niet typisch Onstwedders genoemd kunnen worden, leek het ons toch interessant u eens kennis te laten maken met de mensen, die het dagelijkse leven in Onstwedde de eerste helft van de 18e eeuw voor een belangrijk deel meebepaalden. De eigenerfden mochten dan de lieden met grond, macht en aanzien zijn, de Kuipers, de Schepers, de Struens, de Wakkers, de vervulden ook een onmisbare plaats in het geheel. En als u uw eigen familienaam in dit relaas hebt ontdekt, wees dan maar gerust een klein beetje troost op die nijvere oer-drager van uw achternaam.

Daar gaan we dan. In 1690 vonden we vermeld "Heije Mulders", in 1736 "Jan Mulder" en in 1750 "Everwijn Klaasens Mulder", die in 1745 alleen nog maar "Everwijn Klaasens" heet. Het zullen de bewoners van de al heel oude Onstwedder korenmolen geweest zijn.

Eveneens in 1750 komt voor "Geert Jans Snider", waarschijnlijk een zoon van de in 1737 genoemde "Jan Geers Snijder". In 1695 lezen we over "Jacob Schoenmaker"; in 1738 over "Harmen Tappers" en in 1745 over "Geeske Tappers" (deze naam kwam ook in de 19e eeuw in Onstwedde nog voor, nu echter niet meer); in 1750 "Harm Harms Onweer"; ook in 1750 "Albert Harms Huls" en in 1751 "Berent Alberts Hulsker"; in 1745 Jan, Jacob en Roelfs Joesten (Joosten); in 1750 Hindrik Meesters; in 1743 "Slichter Jan"; in 1737 Jan Moller", mogelijk een oudere vorm van de puur Onstwedder naam Mölling; in 1767 Wybrant Kraanenburg"; in 1745 Jarke "Feenge"; in 1749 Jan Buits (mogelijk een verschrijvings-variantie op de huidige familienaam Buist); in 1738 Derk Haazelhof, in 1746 Albert Haselhof tot Wedde en in 1754 Else Haselof ('t schijnt trouwens dat de familienaam Hazelhof(f) van origine een echt Westerwoldse naam is; de voorouders van de bekende schrijver van het boek "Soldaat van Oranje", Erik Hazelhoff Roelfsema, waren Onstwedders); in 1737 Jan Beerens Tempel; in 1738 Jan Klatter; in 1750 Geert Jans Bessembinders en zijn zoon Jan Geerts Bessembinders. (De Bessembinders-familie behoorde trouwens al vroeg tot de kring van de Onstwedder eigenerfden; de oorsprong van de naam moet echter in het "binden van bessems" door een van de voorouders liggen).

"Mester Roelf Ostervelt" was in de jaren dertig van de 18e eeuw "Chirurgyn" te Vlagtwedde. We hebben natuurlijk niet na kunnen gaan of hij een voorouder is geweest van de Oosterveld's, die nu nog in Onstwedde wonen; het zou best mogelijk kunnen zijn. We noemen hem, omdat er met zeer veel respect over hem wordt gesproken in bijv. de diaconie-boeken, als hij "Harm Hinderijcks sijn arm en Roelfien Jans haar been weer heeft gemesterd". Van dat respect blijkt een tijdje eerder trouwens niet veel. Zag men een oneerlijke concurrent in hem? Zou "Mester Ostervelt" zelf voor de zoetstof in z'n drankjes hebben willen zorgen? We lezen namelijk op 13 augustus 1736: "An Mr. Roelf Ostervelt betaalt vijf gulden van wegens mesterloon van Ernst Harms en Ette Ooling die wijle wij 't anders betaalt en geackerdeert hadden voor het ijmen vrij te laten setten, maar de wijle de gemeijnte het niet heeft belieft soo hebben wij de voorschreven vijf gulden moeten betalen"????

Als een aardige bijzonderheid is tenslotte nog te vermelden de naam van Wilhelmus Slangenvang, die in 1705 in Onstwedde een kind laat dopen. Kennelijk had deze man bijzondere bekwaamheid in het vangen van slangen, die indertijd op vrij grote schaal voorkwamen in het Westerwolde.

Lijst van gebruikte literatuur:

1. Archiefstukken van de Diaconie en de Kerkvoogdij van de Ned. Hervormde Kerk te Onstwedde.

2. M. van der Woude, "Oud-Westerwolde: Merkwaaardige familienamen van niet-eigenerfden" (Groninger Volksalmanak 1944).
3. M. van der Woude, "Oud-Westerwolde: Eigenerfden of erfgezetenen en hun familienamen" (Groninger Volksalmanak 1949).
4. M. van der Woude, "Van oud-Westerwoldse families" Groninger Volksalmanak 1951 - uitgeverij N.V. Erven B. v.d. Kamp - Groningen).

AANHANGSEL bij "Een duik in de Onstwedder familienamen".

In het voorgaande hebben we vastgesteld, dat de oorzaak van het geven van toevoegingen achter de vadersnaam omstreeks 1700, vooral de noodzaak is geweest om personen duidelijker van elkaar te kunnen onderscheiden.

Welnu, diezelfde noodzaak bestaat in het Onstwedde van de 20e eeuw nog!!!

Doordat de Onstwedder gemeenschap sterk besloten is gebleven, men vrij veel "in de familie" trouwde, - een familiekring, die toch al beperkt was, doordat hetzelfde zich ook in vroeger eeuwen voordeed -, is het aantal in gebruik zijnde voor- en achternamen eveneens sterk beperkt gebleven. Eerst werden immers, zo was de oude gewoonte, opa en oma benoemd, waarna (oud)-ooms en -tantes aan bod kwamen. Bij de relatief grote kindertallen van vroeger, liepen er op die manier meerdere personen met dezelfde voornaam en achternaam rond. Door de welhaast magnetische aantrekkingskracht van Onstwedde, bleven de meesten van hen in of rond het dorp wonen, en ziedaar... een Babylonische naamsverwarring was het resultaat.

Teneinde toch te weten met wie men te doen had, werden de officiële (Napoleontische) achternamen weggelaten en gaf men nieuwe, die meer duidelijkheid verschaffen.

Sommige Onstwedders hebben - geheel ten onrechte - de indruk, dat het hier gaat om spot- of scheldnamen. En dat terwijl ze deze zgn. spot-benamingen zelf regelmatig gebruiken, waar het anderen betreft!!! 't Valt niet te ontkennen, dat deze 20e eeuwse toevoegingen niet altijd even vleidend zijn, maar 't moge bekend zijn dat de volksmond in de regel niet zo zachtaardig is.

Als aanhangsel bij het voorgaande hebben we een greep gedaan uit het rijke arsenaal van naams-toevoegingen uit deze eeuw. Niet om te kwetsen- (toevoegingen, die alleen dienst deden/doen als spotnaam hebben we bewust weggelaten)-, maar om te laten zien, dat de geschiedenis van de 18e eeuw zich, wat namen betreft, in de 20e eeuw herhaalt.

"Dat heeft Geert Wubs me verteld! "Arme niet-Onstwedder, die op deze wijze zijn bewering kracht denkt bij te zetten. "Welke Geert mainste, mien jong?", zo zal gegarandeerd de vraag luiden, die op zo'n opmerking volgt. We kennen immers:

- a. Geert Broens, zoon van Bruine Wubs;
- b. Geert Naks, " 't Kin mie naks scheel'n!";
- c. Geert Heis of Geert Kantoor, zoon uit het Heije Wubs-geslacht en op 't kantoor van Kunstmesthandel Wolfs zijn brood verdienend;
- d. Lutje Geert, wonend in Alteveer;
- e. Grote Geert, van de Streekweg (Holte);
- f. Geert Bennie: was altijd gekleed als een heer, met bolhoed, etc.
- g. Geert Ots: was bedrijfsleider op de boerderij van de familie Ots.

Een aantal jaren terug was het met de Jannen Wubs al precies eender: zeven stuks liepen er in Onstwedde rond. Hou ze maar eens uit elkaar. De Onstwedders konden 't.

- a. Jan Ainoog of Jan Stelmaaker: zoon uit het Geert Heije-Wubs-geslacht, had maar één oog en was stelmaker van beroep.
- b. Jan Fietsmaaker of Jan Ainaarm: rijwielhersteller van beroep en miste één arm;
- c. Jan Zaoger of Jan Ainbain: was zager in de houtzagerij van Schuring in Nieuwe Pekela en miste één been.

(N.B. Een diep respect voor deze drie gehandicapte vaklui, vervult ons als we hun namen hier schrijven!).

- d. Jan Stroekje, wiens vader Harm Stroekje heette, omdat deze een koe had, waarvan hij zei, dat als je een takje (= stroekje) voor de dam van het weiland zou leggen, het beest niet zou weglopen.
- e. Jan Wubs op Streek, woonde aan de Streekweg.
- f. Jan Heis: zoon uit het Heije Wubs-geslacht. Getrouwd met Harmke Kruize.
- g. Jan Karskens, was getrouwd met een Karskens-dochter, en erfde de uitgebreide Karskens-landerijen.
- h. Jan Hiske Wubs,

Twee kleurrijke figuren in Onstwedde zijn de twee Jannen Heikens in hun jongere jaren geweest. Tal van verhalen over die twee zijn er in omloop. De volksmond kende ze vrij simpel uit elkaar:

- a. Jan Café, eigenaar-exploitant van een café in Onstwedde op de hoek Dorpsstraat/Luringstraat;
- b. Jan Garage, eigenaar-exploitant van een garage-bedrijf aan de Dorpsstraat.

De naam Lutjeboer behoort zeer zeker tot de meest karakteristieke Onstwedder namen. 't Beroerde is evenwel, dat er zoveel Harm's Lutjeboer zijn. Hoe maak je duidelijk wie je bedoelt? Nieuwe achternamen bieden de oplossing.

- a. Harm Pluuster, werd op een zeer regenachtige en winderige dag geboren: echt "pluusterig" weer. Zijn vader, die smokkelde, was gesnapt en moest derhalve een paar dagen de nor in. Iemand anders moest het kind wel op 't gemeentehuis aangeven. Moeder had tegen deze behulpzame "naober" gezegd: "Noem 'm maar "Pluuster".
- b. Harm Garntje, wiens vader Garnt heet;
- c. Harm Pukkie,
- d. Harm Muske, een zoon van Derk Muske, die genoemd was naar een zekere Derk Missche.
- e. Harm Pik, zoon van Geert Pik, die een of andere functie had bij de turf-graverij, de stukken moest uitpikken.

De drie neven Wubbe Wilts werden vlotweg aangeduid als "Loze Wubbe" en "Wubbe Jan" en "Wubbe Eerens", omdat de meisjesnaam van z'n vrouw Eerens was.

Stelmaker Jan Wilts kreeg de toenaam Jan Poed, omdat hij - volgens zeggen - dol was op poederchocolade. Zoon Jakob erfde pa's toenaam alsof 't zo hoorde!

Natuurlijk leidde de noodzaak om bijnamen te geven ook tot een zekere mode om dat te doen. Zo heette bijvoorbeeld Harm Wubs in de oorlog "40-45" " 't Hoog Haister Persbureau", omdat hij altijd zoveel nieuwtjes had. (Hij zal niet vermoed hebben, dat z'n kleinzoon Harm Wubs journalist werd).

Het geven van bijnamen leidde door deze mode niet altijd tot het gewenste resultaat.

Dat bewijst het verhaal van de echtgenote van de nieuwe dominee. Het moet zo'n 50 jaar geleden zijn gebeurd. Mevrouw had een bepaald artikel nodig en vroeg een buurtgenote, waar ze dat kon kopen. "O, dat hef Evert Snitje wel mevrouw", was het gediensstige antwoord. Of Evert Bröring het heeft kunnen waarderen, dat mevrouw hem bij het binnenkomen van de winkel vriendelijk groette met "Dag, meneer Snitje!", vermeldt het verhaal niet.....

Onstwedde, december 1976.

K. Meijer.

VOLLEDIGHEIDSHALVE

Enige weken, nadat we het vorige artikel klaar hadden, verscheen in "Drie-maandelijkse Bladen", een tijdschrift voor taal en volksleven in het oosten van Nederland en een uitgave van de Stichting Sasland in Groningen (no. '76/3), een artikel van de heer W.H. van der Ploeg uit Stadskanaal over "Oorspronkelijke Onstwedder familienamen". We waren van mening, dat de volledigheid van het voorafgaande zonder meer gediend was, wanneer we een beknopte samenvatting opnamen van het genoemde artikel. Vandaar dit "staartje" aan het "Aanhangsel".

Als uitgangspunten voor zijn artikel nam de heer Van der Ploeg:

- a. een onderzoek, dat een aantal leerlingen van het Ubbo Emmius Lyceum te Stadskanaal in 1976 instelde op de beide kerkhoven in Onstwedde, alsmede
- b. het "Nederlands Repertorium van Familienamen" (deel I en III), dat gebaseerd is op de resultaten van de volkstelling in 1947.

Na vergelijking van de resultaten van a. met hetgeen in b. staat vermeld, komt Van der Ploeg tot de (voorzichtige) conclusie, dat 10 van de op de kerkhoven gevonden namen als typische Onstwedder familienamen aangeduid kunnen worden, te weten:

Besseling	Maarsingh
Hids	Migchels
Huiges	Tipker
Korsse	Wilzing
Karskens	Wubs

De volgende familienamen zijn in (de gemeente - 1947!!) Onstwedde sterk geconcentreerd:

Bessembinders	Lutjeboer
Boels	Molling (Mölling)
Boskers	Raveling
Frouws	Wolfs
Lukens	

De typisch Onstwedder namen lichten we er nog even uit (Let wel: steeds op basis van de gegevens anno 1947!!).

BESSELING: oud erfgezetten boerengeslacht; inmiddels uitgestorven.

HIDS: kwam in 1947 alleen in de gemeente Onstwedde voor; nergens elders in Nederland.

- HUIGES:** één van de meest typerende Onstwedder namen. Alle Huiges-en wonen in de gemeente Onstwedde.
- KORSSE:** naam kwam op het kerkhof 4 maal, in het Repertorium slechts 2 maal voor; naam volledig beperkt tot Onstwedde.
- KARSKENS:** inmiddels uitgestorven erfgezeten geslacht, waarvan Harm Jarkes Karskens de tweede burgemeester van de gemeente Onstwedde was.
- MAARSINGH:** van de 56 Maarsingh's wonen er 45 in de gemeente Onstwedde; naam is duidelijk verbonden met het gehucht tussen Onstwedde en Stadskanaal.
- MIGCHELS:** van de 48 personen, die deze naam dragen wonen er niet minder dan 41 in Onstwedde.
- TIPKER:** op een totaal van 30, wonen er in Onstwedde 26 Tipkers en een viertal juist aan de andere kant van de provinciegrens (Odoorn).
- WILZING:** oud Veenhuizer erfgezeten geslacht; van de 38 dragers van deze familienaam komen er 36 in Onstwedde voor.
- WUBS:** van de in totaal 376 mensen met deze familienaam, verdeeld over 19 gemeenten, wonen er in de gemeente Onstwedde niet minder dan 291. Van het resterende aantal (85) wonen er 24 in de gemeente Borger en 17 in de gemeente Odoorn.

Met dank aan de heer Van der Ploeg en de redactie van "Driemaandelijke Bladen".

K. Meijer.